

**Пріоритетні напрями діяльності
психологічної служби у системі освіти
Донецької області на 2021-2022 навчальний рік:
методичні матеріали та рекомендації**

**Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи у
закладах освіти на 2021-2022 н. р.**

*Укладач:
Матушенко О.А., методист КЗ ДНМЦ ПС*

Свідомий і обґрунтований вибір майбутньої професії випускниками загальноосвітніх навчальних закладів є запорукою розкриття і розвитку ними власних потенційних можливостей, основою для успішної життєвої самореалізації і самоствердження в суспільстві. Цей процес – найважливіша складова розвитку особистості і є обов'язковою умовою її подальшої професіоналізації. При цьому формується ставлення особистості до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, а результатом є її готовність до визначення варіантів самореалізації у певній професійній діяльності в умовах сучасного ринку праці.

На сучасному етапі розвитку України ситуація на ринку праці поступово стабілізується та відзначається позитивною динамікою. Підвищення економічної активності населення, сприяння його зайнятості, боротьба з бідністю, посилення соціального захисту від безробіття, створення конкурентних переваг робочої сили шляхом державного регулювання ринку праці входять в число національних пріоритетів і стратегічних завдань Президента і Уряду України. Необхідними умовами виконання цих завдань є підвищення професійних якостей робочої сили та формування соціально відповідального ставлення до вибору професії здобувачів освіти.

Однією з важливих умов успішної професійної адаптації є своєчасно здійснена професійна орієнтація. Вибір професії, яка максимально відповідає індивідуальним здібностям, нахилам та інтересам людини, – запорука його успіху в майбутній професійній діяльності. Професійна дезорієнтація школярів сприяє формуванню невпевненості у власному професійному майбутньому. У той же час професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці загрожує гальмуванням ринкових перетворень в економіці країни та області.

Як засвідчує освітня практика, випускники загальноосвітніх навчальних закладів внаслідок незнання технологій професійного самовизначення, невміння проектувати свій життєвий і професійний шлях в сучасних ринкових умовах

стикаються зі значними труднощами при виборі майбутньої професії. Як правило, самостійно обрані ними професії не повною мірою відповідають, з одного боку – потребам ринку праці, а з іншого – особистісним якостям самих учнів.

Поняття, мета, методи та етапи профорієнтаційної роботи

Професійна орієнтація – це система заходів, спрямованих на забезпечення активного, свідомого професійного самовизначення, засвоєння здобувачами освіти знань про соціально-економічні й психофізіологічні основи вибору професії.

Головна мета психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення здобувачів освіти – формування у них компетентності у виборі професії як системи базових характеристик, потрібних для успішного планування, коригування і реалізації перспектив власного професійного розвитку.

Мал. 1. Професійна орієнтація як система заходів

Професійна орієнтація здійснюється з метою:

✓ психологічного забезпечення соціальних гарантій у сфері вільного вибору професії, форми зайнятості та шляхів самореалізації особистості в умовах ринкових відносин;

- ✓ досягнення збалансованості між професійними інтересами людини, її психофізіологічними особливостями і можливостями ринку праці;
- ✓ прогнозування професійної успішності в будь-якій сфері трудової діяльності;
- ✓ сприяння безперервному зростанню професіоналізму особистості як найважливішої умови її задоволеності працею і власним соціальним статусом, реалізації індивідуального потенціалу, формування здорового способу життя і гідного добробуту.

Основні методи професійної орієнтації:

- інформування: індивідуальне, групове, масове, безпосереднє (лекція, бесіда), опосередковане (засобами масової інформації);
- психологічне та медичне консультування;
- психологічна, психофізіологічна, медична діагностика;
- різні педагогічні методи.

У Положенні про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, затвердженому спільним наказом Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України від 2 червня 1995 року № 159/30/1526 умовно визначені такі **етапи профорієнтаційної роботи**:

а) початковий (пропедевтичний) етап (1-4 класи). Результатом цієї роботи має бути сформоване у молодших школярів ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності;

б) пізнавально-пошуковий етап (5-7 класи). Оптимальним результатом є вибір напрямку (профілю) навчання;

в) базовий (визначальний) (8-9, 8-11 класи) етап. Результатом має бути сформованість особистісно значущого сенсу вибору професії, певної професійної спрямованості, професійне самовизначення учнів;

г) етап професійного навчання (студенти закладу професійної (професійно-технічної) освіти, фахового коледжу). Результат – конкурентоспроможний на ринку праці кваліфікований робітник, спеціаліст, готовий до активної професійної діяльності і переорієнтації на певну професію.

д) адаптаційний етап (кваліфікований робітник). Результат - повноцінна реалізація особистістю потенційних можливостей в професійній діяльності.

Психолого-педагогічна функція профорієнтаційної роботи полягає у:

- виявленні і формуванні інтересів, нахилів, здібностей особистості, допомозі в пошуку свого покликання;
- засвоєнні системи знань, що дозволяють вибрати і здійснити професійну діяльність;
- визначенні шляхів і способів ефективного управління професійним самовизначенням.

Про недостатню результативність профорієнтаційної роботи свідчать пов'язані із професійним самовизначенням здобувачів освіти суперечності між:

- нахилами та здібностями й вимогами професії;
- домаганнями й реальними можливостями виконувати певну роботу; здібностями та престижністю професії;
- бажанням заздалегідь спробувати себе в професійній діяльності та відсутністю такої можливості в закладі освіти;
- між станом здоров'я, особливостями характеру, звичок і вимогами, які ставить майбутня професія тощо.

Організація професійної орієнтації у закладах освіти: підсумки роботи та перспективні завдання

Одним із головних завдань закладів освіти є повсякденна допомога здобувачам освіти, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку. Профорієнтаційну роботу на різних рівнях у закладах освіти проводять всі педагогічні працівники (вчителі-предметники, класні керівники, медичний працівник, практичний психолог, соціальний педагог тощо). Також до цього процесу залучають батьків та засоби масової інформації.

Вчителі-предметники мають включати в систему опитування та під час пояснення нового матеріалу відомості професійного характеру, зокрема розповідати, де можна застосувати знання з даного предмету, людям яких професій вони потрібні, ознайомлювати здобувачів освіти з різними видами трудової діяльності.

ВАЖЛИВО! Саме фахівець психологічної служби має допомогти підростаючому поколінню, враховуючи особистісні якості, максимально правильно вибрати свою професійну стежку.

Практичний психолог в рамках професійної орієнтації здобувачів освіти:

- вивчає професійні інтереси і схильності здобувачів освіти, здійснює моніторинг їх готовності до профільного та професійного самовизначення через анкетування здобувачів та їх батьків;
- створює базу даних з професійної діагностики;
- проводить тренінгові заняття з профорієнтації здобувачів освіти;
- здійснює психологічне просвітництво для батьків і педагогів на тему професійного визначення;
- консультує з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти;
- надає допомогу класному керівнику в аналізі та оцінці інтересів і схильностей здобувачів освіти.

Також, важливим залишається питання підвищення компетентності професійної діяльності фахівців психологічної служби у напрямі оволодіння

сучасними технологіями профорієнтаційної роботи та кар'єрного консультування. Отже, для підвищення професійної майстерності пропонується онлайн-курс для підвищення кваліфікації вчителів старших класів, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти «**З учнями про освіту та кар'єру**» розміщений за посиланням: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EducationUSA+CO2502+2020/about>

Головний зміст профконсультації – психологічна підготовка особистості до визначення своєї позиції і прийняття самостійного рішення щодо професійного самовизначення. Перевагою групової форми консультації є те, що особистість отримує інформацію про себе через зворотний зв'язок та емоційну підтримку від інших членів групи. **Бажано робити акцент на розвитку необхідних якостей, здібностей, важливих у майбутній професії.** При цьому діагностика виступає не лише як констатація актуального стану особливостей людини, а, насамперед, як підґрунтя для розробки програми самовиховання. Одночасно з традиційним консультуванням, фахівці психологічної служби повинні впроваджувати онлайн-консультування, що в умовах пандемії коронавірусу Covid-19 є доречним.

З метою виявлення індивідуальних нахилів та здібностей кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації, сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання і самовдосконалення, пропонуємо у професійній діяльності застосовувати:

- додатковий модуль до курсу профорієнтаційного спрямування “Професійний успіх: стратегія руху” 10 клас (7 год.) (авт. О. Мельник, І. Ткачук) під назвою “Професійний успіх: напрями самовдосконалення”. Складений учнем особистий психологічний портрет дозволяє йому поставити перед собою цілі для самовдосконалення, сформулювати завдання роботи над собою.

- Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу. / Гуцан Л.А., Морін О.Л., Охріменко З.В., Пархоменко О.М., Гриценко Л.І., Ткачук І.І.– Харків: «Друкарня Мадрид».

- Моя майбутня професія: правила вибору [курс за вибором для учнів 9х класів загальноосвітніх навчальних закладів : [курс за вибором для учнів 10(11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] / [В. Г. Панок, О. В.Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук // Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи.

Системоутворюючим у забезпеченні знань, необхідних для професійного самовизначення учнів, є курс «Вибір професії», який вивчається у 9-х класах закладів загальної середньої освіти.

Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/proforientatsiyna-robota/>

Викладання цього курсу, проведення діагностичних обстежень особистості та індивідуальних професійних консультацій, координація профорієнтаційної роботи з учнями покладається на практичних психологів закладів освіти.

Важливу роль у психологічному супроводі, пов'язаному з професійним самовизначенням, виконує діагностика, що має на меті вивчення індивідуально-психологічних особливостей як здобувачів освіти ЗЗСО, так і тих, хто вже вибрав професію і навчається в установах професійної освіти. Професійна придатність при цьому діагностується як спочатку властива людині якість, що підкріплюється інтересами, здібностями суб'єкта, її професійними намірами.

Найбільш поширеними діагностичними методиками, спрямованими на виявлення загальної професійної спрямованості, є "Карта інтересів", методика "Ціннісні орієнтації" Рокича, методика ДДО (диференційно-діагностичний опитувальник), опитувальник Холланда.

Профорієнтаційна робота у 2020-2021 навчальному році була адаптована за методами та формами до режиму дистанційної роботи через введення карантинних заходів, пов'язаних із пандемією коронавірусу Covid-19, та спрямована на інформаційно-просвітницькі та профілактичні заходи з використанням веб-простору (вайбер-групи, веб-конференції, онлайн-студії тощо).

Дистанційна форма освіти стала викликом для всіх учасників освітнього процесу. Проблеми, що виникали під час психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення здобувачів освіти, найчастіше пов'язані із:

- обмеженою участю батьків у загальношкільних, класних заходах через складну епідеміологічну ситуацію в регіоні та країні в цілому;
- необхідністю більшої взаємодії з громадськістю, з установами, з органами й службами, в компетенції яких визначена професійна орієнтація молоді;
- зменшенням кількості активних форм роботи під час дистанційної роботи. Це такі поширені форми роботи, як професіографічні екскурсії, зустрічі з фахівцями різних професій, ярмарки професій і різні їх модифікації, під час яких надається інформація про зміст професійної праці, можливості отримання професії, шляхи працевлаштування, необхідна довідкова література.

Аналіз цьогорічних даних від фахівців психологічних служб Донецької області свідчить про успішність профорієнтаційної роботи, як в очному форматі, так і засобами інформаційно-комунікаційних технологій в умовах карантинних обмежень.

Діагностична робота.

<i>Категорія учасників освітнього процесу</i>	<i>Проведено заходів</i>	<i>Кількість охоплених осіб</i>
Учні	1 557	26 777
Педагоги	87	892
Батьки	80	2 200
Всього:	1 724	29 869

Консультаційна робота

<i>Категорія учасників освітнього процесу</i>	<i>Проведено заходів</i>	<i>Кількість охоплених осіб</i>
Учні	1 994	12 109
Педагоги	602	2 783
Батьки	686	2 955
Всього:	3 282	17 847

Корекційна робота

<i>Категорія учасників освітнього процесу</i>	<i>Проведено заходів</i>	<i>Кількість охоплених осіб</i>
Учні	310	2 713

Психологічна профілактика та просвіта

<i>Категорія учасників освітнього процесу</i>	<i>Проведено заходів</i>	<i>Кількість охоплених осіб</i>
Учні	2 534	35 194
Педагоги	542	6 074
Батьки	587	23 020
Всього:	3 663	64 288

Навчальна діяльність

<i>Категорія учасників освітнього процесу</i>	<i>Проведено заходів</i>	<i>Кількість охоплених осіб</i>
Учні	478	2 665

У 2021-2022 навчальному році Донецький обласний навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти рекомендує:

I. Проаналізувати нормативно-правові документи з питань профорієнтаційної роботи у закладах освіти, а саме:

- Національна доктрина розвитку освіти, затверджена указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347
- Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція державної системи професійної орієнтації населення»
- Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, затверджене спільним наказом Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України від 2 червня 1995 року № 159/30/1526
- Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021—2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 02 червня 2021 р. №579.

Закони України

1. Закон України «Про освіту»
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту»
3. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»
4. Закон України «Про фахову передвищу освіту»
5. Закон України «Про зайнятість населення»

Листи Міністерства освіти і науки України

1. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-363 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2020/2021 н. р.».
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-362 «Деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».

Листи ДНУ ІМЗО

1. Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 27.07.2020 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020-2021 н. р.»
2. Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 04.12.2020 № 22.1/10-2496 «Про методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти»

Листи КЗ ДНМЦ ПС

1. Лист КЗ ДНМЦ ПС від 12.08.2020 №01/03-130 «Пріоритетні напрями діяльності психологічної служби у системі освіти Донецької області на 2020-2021 навчальний рік: методичні матеріали та рекомендації»
2. Лист КЗ ДНМЦ ПС від 30.12.2020 №01/03-231 «Про методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти»
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-363 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2020/2021 н. р.».
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-362 «Деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».

II. Здійснювати профорієнтаційну роботу та психологічну підтримку здобувачів освіти, враховуючи наступне:

- ❖ профорієнтаційну роботу на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники, але **головна роль** в цьому напрямі належить **фахівцям психологічної служби**;
- ❖ профорієнтаційна робота у закладі освіти має бути **систематичною** та базуватися на комплексі заходів, призначених для визначення у підростаючого покоління тих професійно-важливих якостей (відповідних конкретній професії), які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками;
- ❖ сприяти профорієнтаційній самодіяльності учнів на основі активізації особистісних аспектів професійного самовизначення (самопізнання, самооцінка та потреба у самовдосконаленні);
- ❖ підвищення компетентності професійної діяльності фахівців психологічної служби у напрямі оволодіння сучасними технологіями профорієнтаційної роботи та кар'єрного консультування;

- ❖ впроваджувати факультативні курси, гуртки, години психолога в освітній процес, задля підсилення психологічної складової у вихованні здобувачів освіти;
- ❖ налагодження співпраці з органами й службами, що працюють у питаннях професійної орієнтації молоді, залучення громадських організацій, Центрив професійного розвитку педагогічних працівників територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу : посіб. /Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко, І. І. Ткачук, Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. . – 220 с.
Національна доктрина розвитку освіти, затверджена указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Концепція державної системи професійної орієнтації населення».
3. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається, затверджене спільним наказом Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України від 2 червня 1995 року № 159/30/1526.
4. Лист КЗ ДНМЦ ПС від 30.12.2020 №01/03-231 «Про методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти»
5. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-363 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2020/2021 н. р.».
6. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.07.2021 №1/9-362 «Деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок».